

УКРАЇНА ТА ПРИКОРДОННИЙ РЕГІОН В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Дяченко Б. І.
Газуда М. В.
Газуда Л. М.

У статті в теоретичному плані розглядаються проблеми економічної безпеки країни, здійснено порівняльний аналіз виробництва та видобутку енергоносіїв в Україні та окремих країнах світу, а також висвітлені окремі аспекти участі регіону в національній економічній безпеці.

Кількість бібліографічних посилань – 7, мова – українська.

Ключові слова: економічна безпека, порівняльний аналіз, виробництво та видобуток енергоносіїв, країни світу, регіон

ВСТУП

Україна проходить складний історичний період державного становлення. Гостра і тривала економічна криза, яка характерна для України, надзвичайно активізувала питання її національної безпеки і, зокрема економічної. За роки своєї незалежності вона ще не вийшла на рівень соціально-економічного розвитку 1990 року з виробництва валового внутрішнього продукту. Водночас сусідні країни Центральної Європи таку кризу подолали за порівняно короткий час. Тривала економічна криза і, зокрема демографічна, негативно впливає на всі сфери національної безпеки. В зв'язку із світовою фінансовою кризою спостерігається спад виробництва в окремих видах економічної діяльності, зокрема промисловості, будівництві та інших сферах виробництва. Втрачається науково-технічний потенціал, знижується життєвий рівень, зростає безробіття, розростається й міцніє „тіньовий” сектор економіки.

Необхідність забезпечення економічної безпеки вимагає здійснення наукових досліджень у цій сфері, і створення практично нового наукового напрямку – економічної безпеки України та ролі регіонів у забезпеченні національних інтересів. Отже, питання забезпечення економічної безпеки нашої держави є одним з найважливіших національних пріоритетів, і вимагає посиленої уваги представників владних структур, політичних партій, науковців, широкої громадськості.

Значний внесок у розв'язання проблем формування економічної безпеки України та її регіонів здійснили вітчизняні науковці В.А.Поповкін, В.В.Ковалевський, О.Л.Михайлюк, В.Ф.Семенов

стосовно розміщення продуктивних сил України та їх ролі в економічній безпеці, С.І.Пирожков, О.С.Власюк, В.Т.Шлемко, І.Ф.Бінько щодо напрямків забезпечення економічної безпеки країни.

Актуальність теми наукового дослідження з проблем економічної безпеки України та її регіонів не викликає сумніву, а тому метою є дискусійні положення розвитку нового напрямку вітчизняної економічної науки – економічної безпеки. На наш погляд, наукове визначення національних економічних інтересів, а також аналітична обробка матеріалів з даної проблеми за видами економічної діяльності є гарантом державної незалежності України, її регіонів та умовою прогресивного економічного розвитку.

Стаття побудована таким чином: у першому розділі здійснено порівняльний аналіз економічної безпеки України з окремими країнами світу, у другому – проаналізовано окремі аспекти участі регіону в системі національної економічної безпеки.

1 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ОКРЕМИМИ КРАЇНАМИ СВІТУ

В наукових джерелах зазначається, що в теоретичному плані проблема економічної безпеки України залишається малодослідженою. Ще менш дослідженою є проблема ролі регіонів в забезпеченні національної економічної безпеки. Більше того, навіть в економічній енциклопедії не дається визначення поняттю „економічна безпека”, а тільки наведені трактування стосовно „безпеки підприємства”, „безпеки продукції” та „економічні інтереси” [2, с.95, 475].

В.Т.Шлемко, І.Ф.Бінько в монографії „Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення” дають наступне визначення категорії „економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави” [1, с.8, 9].

Дяченко Борис Іванович, к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, УжНУ

Газуда Михайло Васильович, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу УжНУ, e-mail: mishagazuda@gmail.com

Газуда Леся Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу УжНУ

При цьому, в процесі аналізу економічної безпеки вони виділяють три важливих складові: економічна незалежність, стійкість і стабільність національної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу.

Цитовані автори стверджують, що об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, сім'ї, окремі громадяни, підприємства, установи, організації, окремі території, а також основні елементи економічної безпеки [1, с. 9]. Водночас не виділяються регіони, як об'єкти національної економічної безпеки, а відмічаються лише окремі території. В той же час, на нашу думку, регіони і, особливо прикордонні, є не тільки об'єктом, але і суб'єктом національної економічної безпеки.

Водночас, в Конституції України зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою усього українського народу [3]. Економічній безпеці притаманний інтегральний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усієї нації, що проявляється через дії всіх гілок влади на всіх рівнях (від всеукраїнського до місцевого), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян і окремих осіб. Ми погоджуємося з твердженнями науковців Національного інституту стратегічних досліджень НАН України, що нині існують певні протиріччя між окремими громадянами і державою в забезпеченні ними своєї економічної безпеки. Насамперед, це пов'язано з тим, що держава може не тільки виступати гарантом економічної безпеки своїх громадян, але й сама бути для них джерелом загроз

(знецінення грошових заощаджень, затримки з виплатою заробітної плати та ін. соціальних виплат, непомірні податки і т. ін.) [1, с.9, 10].

Ці вимоги, як ми вважаємо, особливо актуальні для сьогодення в умовах світової фінансової кризи, яка охопила Україну та її регіони. За час проголошення незалежності нашої країни мають місце диспропорції в соціально-економічному розвитку багатьох регіонів, особливо периферійних, в тому числі й прикордонних.

Економічні інтереси будь-якої країни об'єктивно обумовлені її історією та географічним положенням.

Україна – велика європейська держава, а територія її характеризується значним різноманіттям природних умов, наявністю великих природних багатств. За даними Українського територіально-геологічного фонду, країна має такі запаси основних корисних копалин за промисловими категоріями, млрд. т: вугілля – 48,6 (у тому числі коксівне – 16,8); залізні руди – 27,4; марганцеві руди – 2,19; флюсові вапняки – 2,85; цементна сировина: карбонатна – 2,24, глиниста – 0,66. Усього в Україні розвідано понад 80 видів корисних копалин [5, с.490]. Отже, за корисними копалинами Україна спроможна забезпечити свою економічну безпеку і відігравати помітну роль в європейському економічному просторі.

Економічна безпека будь-якої країни у великій мірі залежить від виробництва та видобутку енергоносіїв. Показники щодо цих енергоносіїв в окремих країнах світу та Україні характеризує табл. 1.

Таблиця 1 Виробництво електроенергії (валове виробництво), видобуток нафти та натурального газу в окремих країнах світу та Україні*

Окремі країни	Видобуток нафти – всього, млн. т		В т.ч. на одну особу, кг		Видобуток газу – всього, млн. т		В т.ч. на одну особу, кг		Виробництво електроенергії – всього, млрд. кВт-год.		В т.ч. на одну особу, тис. кВт-год.	
	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002	1990	2002
Білорусь	2,1	1,8	200	186	0,3	0,2	28,9	24,8	39,5	26,5	3,9	2,7
Грузія	0,2	0,1	34	15	0,06	0,02	11,0	3,4	14,2	7,3	2,6	1,5
Молдова	15,7	1,2	3,6	0,3
Російська Федерация	516	380	3481	2645	641	595	4320	4145	1082	891	7,3	6,2
Україна	5,3	3,7	101	77	28,1	18,7	541	388	298	174	5,8	3,6
Країни „Великої сімки”												
Італія	4,6	5,3	80	92	17,3	14,6	300	254	217	270	3,8	4,7
Канада	76	91	2743	2897	109	182	3906	5797	482	579	17,5	18,4
Німеччина	3,6	3,5	46	43	18,8	23,3	237	270	550	520	6,9	6,3
Великобританія	88	108	1529	1792	49,7	108,2	863	1800	319	358	5,3	6,0
США	371	284	1485	977	508	539	2033	1853	3197	3847	12,8	13,2
Франція	2	1,3	33	32	2,9	1,8	50	30	54	72	10,9	13,8
Японія	0,5	0,3	4,4	2,9	2,0	2,8	17	22	857	1034	6,9	8,1
Інші країни (сусідні на зах. кордонах України)												
Польща	0,2	0,7	4,3	17	3,9	5,6	101	144	136	144	3,6	3,7
Словаччина	0,3	...	60	24	31	4,5	5,7
Угорщина	2,0	1,2	190	119	4,9	3,1	476	306	28	36	2,7	3,5

Україна, % до окремих країн:

СНД												
Білорусі	252,4	255,5	53,2	41,4	93,7 р.	93,5 р.	18,7 р.	15,6 р.	754,4	656,6	148,7	133,3
Російської Федерації	1,0	9,7	2,9	2,9	4,1	3,1	12,5	9,4	27,5	19,5	79,4	58,1
„Великої сімки”												
Німеччини	94,6	105,7	219,6	179,1	149,5	80,3	228,3	143,7	54,2	33,5	84,1	57,1
США	1,4	1,3	6,8	7,9	5,5	3,5	26,6	20,9	9,3	4,5	45,3	27,3
Японії	10,6 р	12,3 р	22,9 р.	26,5 р.	14,1 р.	667,8	31,8	17,6 р.	34,8	16,8	84,1	44,4
„Інших країн”												
Польщі	26,5 р	308,3	53,2	452,9	720,5	333,9	535,6	269,4	219,1	120,8	161,1	97,3
Словаччини	62,3	...	646,6	12,4 р	561,3	128,9	63,2
Угорщини	265,0	308,3	53,2	64,7	573,5	603,2	113,6	126,8	10,6 р	483,3	214,8	102,9

*Розраховано за джерелом: [7, с.576, 581]

Аналіз показників табл. 1 свідчить про такі висновки:

- в аналізованих країнах СНД у 2002 р. порівняно з 1990 р. значно зменшився видобуток нафти, газу в цілому, в тому числі в розрахунку на одну особу;

- в країнах „Великої сімки” видобуток нафти зменшився в Німеччині, США, Франції та Японії, а натурального газу зменшився в Італії, Франції в усіх інших аналізованих країнах навпаки – збільшився, в тому числі й в розрахунку на 1 особу;

- серед країн Центральної Європи наростаюча тенденція з видобутку нафти та газу характерна для Польщі й спадна для Угорщини. Це ж стосується й видобутку енергоносіїв і в розрахунку на одну особу;

- стосовно виробництва електроенергії для всіх трьох аналізованих країн (Польща, Словаччина, Угорщина) характерна наростаюча тенденція, в тому числі й в розрахунку на одну особу;

- по відношенню до окремих країн щодо видобутку нафти, газу та виробництва електроенергії Україна більше ніж 2,5 рази перевершує Білорусь, а у 2002 р. навіть Німеччину, а Японію більше ніж у 12,0 разів. Україна також перевершувала з видобутку нафти більше ніж у 26,0 разів Польщу, у 2,6 рази Угорщину (1990 р.), а в 2002 р. мала трьохкратну перевагу над цими країнами.

Отже, Україна може забезпечити свою економічну безпеку з видобутку нафти, газу та виробництва електроенергії за рахунок більш поглиблених геологічних досліджень щодо запасів нафти та газу, а також задіяння потужностей потоків і річок регіонів Українських Карпат.

Науковий і практичний інтерес представляють дані табл. 2 стосовно місця аналізованих країн за рейтингом у видобутку нафти, натурального газу та виробництві електроенергії в аналізованих країнах світу та Україні.

Таблиця 2 Місце аналізованих країн за рейтингом у видобутку нафти, натурального газу та виробництві електроенергії*

Окремі країни	Рейтинг за:						Загальна кількість балів за аналізованими показниками рейтингу		Загальне рейтингове місце за аналізованими показниками	
	видобутком нафти на одну особу, кг		видобутком газу на одну особу, кг		виробництвом електроенергії на одну особу, тис.-кВтгод		1990	2002	1990	2002
	1990	2002	1990	2002	1990	2002				
Білорусь	5	5	11	12	9	13	25	30	10	10
Грузія	10	11	13	14	13	14	36	39	12	12
Молдова	11	15	11	15
Російська Федерація	1	2	1	2	4	6	6	10	2	2
Україна	7	8	5	5	6	11	18	24	7	8
Країни „великої сімки”										
Італія	8	7	7	8	10	9	25	24	10	8
Канада	2	1	2	1	1	1	5	3	1	1
Німеччина	9	9	8	7	5	5	22	21	8	6
Великобританія	3	3	4	4	7	7	14	14	6	3
США	4	4	3	3	2	3	9	10	4	2
Франція	11	10	10	11	3	2	24	23	9	7
Японія	12	12	12	13	5	4	29	29	11	9
Інші країни (сусідні на зах. кордонах України)										
	13	13	9	9	11	10	33	32	13	11

Польща										
Словаччина	10	8	8	8	18
Угорщина	6	6	6	6	12	12	24	24	9	8

*Визначено і розраховано на основі табл. 1.

Показники табл. 2 свідчать, що найвищі загальні рейтингові місця за аналізованими показниками займають Канада, Росія, США, Великобританія, Німеччина, Україна, Франція, Угорщина, Білорусь, Японія, Польща та Грузія. Отже і за загальним рейтинговим місцем Україна в економічній безпеці випереджує такі промислово розвинуті країни, як Францію та Японію, а також членів ЄС передостанньої хвилі Угорщину та Польщу, а серед країн СНД – Білорусь і Грузію (хоча Грузія заявила про вихід із СНД).

Аналізовані показники наведені у статистичному щорічнику України за 2003 р., а в наступних такі статистичні дані відсутні, а тому автори цієї статті використали дані 1990 та 2002 рр. Вважаємо, що останній розділ статщорічників „Окремі зіставлення по країнах світу” повинен відображати таку інформацію.

2 РЕГІОН В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В Концепції сталого розвитку Закарпаття, в розробці якої брали участь і автори даної статті, відмічено, що пріоритетними напрямками нарощування енергетичних потужностей слід вважати [4, с.42]:

- будівництво мікро-, міні-, малих та середніх гідроелектростанцій;
- модернізації існуючих гідроелектростанцій;
- будівництво каскаду ГЕС на ділянці р. Тиса, між населеними пунктами Буштино і Вилок, Бедевля і Тячево;
- запровадження електро- та теплогенеруючих установок з використанням енергії вітру, сонця, термальних вод, виробництва біогазу, інших екологічно чистих джерел енергії;
- розвиток малої теплоенергетики з використанням відходів деревини;
- розробку і експлуатацію малих газових родовищ області.

Мінерально-сировинна база регіону нараховує майже 150 родовищ більш як 30 видів корисних копалин, серед яких є і нетрадиційні для України (поліметали, алуніти, перліти, цеоліти, ліпарити, барити). Введено в дію єдине в Україні Мужіївське родовище золотополіметалевих руд та готується до розробки родовище Сауляк. Розробляється

Берегівське родовище первинних каолінів, придатних після збагачення для фарфоро-фаянсового та паперового виробництва. Крім того, Закарпаття – один з найбагатших регіонів світу щодо покладів цеоліту, запаси якого визначаються у 125 млн. т. Область – єдиний постачальник перлітової сировини в державі, розвідані запаси якої становлять 48 млн. т, що дає можливість забезпечити перлітом не тільки потреби України, а і потреби країн СНД та Європи [4, с.20].

Отже, і Закарпатська область забезпечує окремі аспекти економічної безпеки України. Відмітимо також, що в регіоні інтенсивно ведуться пошуки природного газу. Введено в експлуатацію Солотвинське та Русько-Комарівське родовища, облаштовано Станівське газове родовище, готується до розробки Королівське. Розв'язання проблеми енергозабезпечення у перспективі можливе за рахунок використання гідроенергетичного потенціалу річок області, який становить четверту частину потенціалу України.

Висновки

Економічній безпеці України притаманний інтегральний характер, що проявляється через дії всіх гілок влади на всіх рівнях, в тому числі на місцевому та об'єднань громад і окремих осіб. Авторами наукової статті в порівняльному аналізі всебічно проаналізована економічна безпека України та окремих країн світу з виробництва електроенергії, видобутку нафти та натурального газу, виведено місце їх за рейтингом за цими показниками. Проаналізовано роль регіону (на прикладі Закарпатської області) в системі національної економічної безпеки за пріоритетними напрямками нарощування енергетичних потужностей та мінерально-сировинної бази.

Проведені дослідження свідчать, що Україна спроможна забезпечити свою економічну безпеку з видобутку нафти, газу, виробництва електроенергії за рахунок більш поглиблених геологічних розвідок. За рейтингом з досліджуваних показників вона займає гідне місце серед країн світу та Європи. Велика роль належить і її регіонам, в тому числі й Закарпатській області.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розгляд проблем економічної безпеки за видами економічної діяльності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення [монографія] / В.Т.Шлемко, І.Ф.Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с. (Сер. „Нац. безпека”; Вип. 2).
2. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. / голова редакційної ради: Гаврилишин Б.Д. (голова) [та ін.]. Т. 1 / [відп. редактор Мочерний С. В. та ін.]. – 2002. – 864 с.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30.

4. Концепція сталого розвитку Закарпаття / Закарпатська обласна державна адміністрація; упорядники: І.В.Артюмов, В.П.Густі, Л.І.Серета. – Ужгород, 2002. – 70с.
5. Перехідна економіка: [підручник] / В.М.Геєць, Є.Г.Панченко, Е.М.Лібанова та ін. – К.: Вища шк., 2003. – 591с.
6. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник/За ред. В.В.Ковалевського, О.Л.Михайлюк, В.Ф.Семенова. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання, 2005. – 350 с.
7. Статистичний щорічник України за 2003 р. Державний комітет статистики України. – К.: Видавництво „Консультант”, 2004. – 631с.